

2 Fittja, Karaktärisering av kyrkoanläggningen

2.1 Kyrkomiljön

Fittja kyrka ligger i det flacka, öppna odlingslandskapet på Lårstavikens södra sida. Närmast väster om kyrkogården står klockstapeln som nybyggdes 2001 efter ritningar av arkitekt Uno Söderberg. Väster om denna ligger en liten skogsbacke där den gamla klockstapeln stod. Den förstördes i en brand 1997 orsakad av blixtnedslag. Den nya klockstapeln har en traditionell träkonstruktion men ändå en modern utformning.

2.2 Kyrkoanläggningen

2.2.1 Kyrkan

Fittja kyrka uppfördes som en rektangulär salkyrka på 1200-talet. På 1400-talet fick kyrkan sitt nuvarande utseende då långhusväggarna byggdes till på höjden och koret byggdes om så att det fick en tresidig avslutning. I marken närmast söder om koret ses grundstenar till det äldre medeltida rakslutna koret. Det var då gaveln fick sin ovanliga form med brädinklädnader vid sidan om blindingarna. Troligen hade man förberett bygge av torn som aldrig blev av. Blindingarna är märkliga genom de mönster av inskurna kors och stjärnor som finns i tegelstenarna. De på 1400-talet påbyggda väggarna försågs med blindingerfriser mot norr och söder samt på koret. Fasaderna är putsade och avfärgade med ockragul kalkfärg. Fönstren är rundbågiga och försedda med spröjsade träbågar mot söder och på gaveln i väster. Korfönstren har mycket ålderdomliga blyspröjsade järnbågar med blåst, grönaktigt fönsterglas. Fönsterbänkarna är täckta med tjärade bräder. Kormurarna stöds av tre putsade kontreforter. Mot norr finns en medeltida sakristia.

Taket är täckt med tjärade spån. Porten i söder har en stor tjärad bräddörr med smidda beslag.

Interiören har en ålderdomlig prägel med mycket patina. Golvet har en mycket gammal tegeltäckning. I mittgången och framme i koret finns tre kalkstensgravhällar. Väggarna och valven är putsade och vitkalkade. På norra väggen finns en draperimålning på platsen för en äldre predikstol. Väggarna är ojämna med spår av gråstensmurarna. Valven av tegel har rikt utformade ribbmönster. Valven är sekundärt murade och förseddes därför med valvknektar när de byggdes. Valvknektarna har dock senare huggits bort troligen för att få mer plats för bänkarna. Bänkinredningen är från 1600-talet. Den består av slutna bänkkvarter och är marmoreringsmålade i grått och grönt. Framför bänkkvarteren står ytterligare två 1600-talsbänkar som är målade 1688 med adliga släktvapen.

I västra delen av kyrkan finns en låg orgelläktare från restaureringen 1925.. Orgeln är senare tillkommen och faller med sina omålade trätytor ur mönstret för resten av kyrkorummet.

Predikstolen vid korets norra vägg av snidat och förgyllt trä har en polygonal korg och ett ljudtak. Den härstammar från trefaldighetskyrkan i Uppsala men köptes in vid restaureringen 1925. Altaret är murat och putsat. Altaruppsatsen

från 1790 i nyantik stil har ett ramverk bestående av brunmålade pilastrar med kapital krönte av urnor. Framför vardera pilaster har målats en kvinnofigur målade i gråtoner. Den inramar en altartavla med Kristi gravläggning målad 1790 av Johan Ahlberg.

Dopfunten har en cuppa av sandsten från 1200-talet. Foten är från 1951. Ljusredskapen består av två mässingskronor som ej är elektrifierade. Det finns vidare ett antal ljusplåtar av mässing.

Sakristian har även den tegelgolv samt putsade väggar. Valvet består av två korsande tunnvalv.

2.2.2 **Kyrkogården**

Kyrkogården är inhägnad av en traditionell gråstensmur som kantas av en trädkrans med ädellövträd. Kyrkogårdens form är närapå kvadratisk och den har sin största utbredning norr om kyrkan. Ingången ligger söder om kyrkan och kantas av två putsade grindstolpar försedda med svartmålade smidesgrindar. Grusgångarna är raka och lagda i räta vinklar. Gravkvarteren är till största delen grästäckta, men ett antal grusgravar finns också. Norr om kyrkan finns några större gravmonument med gravvårdar från tidigt 1900-tal. de är inramade av gravhäck respektive smidesstaket. Det finns även ett ganska stort antal gravstenar från sent 1800-tal och tidigt 1900-tal. Kyrkogården bör alltså ha använts som begravningsplats trots att kyrkobyggnaden stod som ödekyrka från 1868 till 1924. Den nordöstra delen av kyrkogården är nästan tom på gravstenar.

2.3 **Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning**

Kyrkogården är ett representativt exempel på en mindre landsortskyrkogård med välbevarade drag av både det sena 1800-talets och 1900-talets begravningskick. Kyrkobyggnaden är utvändigt sett nästan oförändrad sedan medeltiden. Invändigt karakteriseras kyrkan av de medeltida stjärnvalven och den ålderdomliga fasta inredningen. Väg- och golvytor har mycket patina. Det är ett rum som starkt förmedlar en upplevelse av hur kyrkan kan ha sett ut på 1700-talet trots vissa mindre sentida tillägg.

Att särskilt tänka på vid förvaltning och användning av kyrka och kyrkomiljö:

- Kyrkogården har en förhållandevis rik uppsättning gravvårdar från årtiondena kring år 1900.
- Äldre grusgravar är känsliga för förändringar.
- Kyrkorummet är med sin ålderdomliga karaktär mycket känsligt för förändringar. I princip bör endast varsamma underhålls- och konserveringsåtgärder utföras.

2.4

Källor, litteratur och övriga uppgifter

Bonnier, Ann Catherine och Bennett, Robert, *Fittja kyrka, Sveriges kyrkor 140*, Stockholm 1970.

Nordström, Folke, *Fittja kyrka, Upplands kyrkor LII*, Uppsala 1966.
Upplandsmuseets arkiv.

Inventeringsdatum: 17 januari 2003, *Inventerare:* Johan Dellbeck

Ansvar för kulturhistorisk karakterisering och bedömning: Johan Dellbeck

Rapportsammanställning: Johan Dellbeck

3 Kända ombyggnader, förändringar och underhållsarbeten

3.1 Källor och litteratur

Bonnier, Ann Catherine och Bennett, Robert, *Fittja kyrka, Sveriges kyrkor 140*, Stockholm 1970.

Nordström, Folke, *Fittja kyrka, Upplands kyrkor LII*, Uppsala 1966.

Upplandsmuseets arkiv. Handlingar rörande Fittja kyrka

3.2 Kronologisk förteckning

1200-talet	Fittja kyrka uppförs som en rektangulär salbyggnad. Kyrkan hade troligen platt trätak.	Nordström s 4.
1350-1400	Västgaveln med blinderingar tillkommer	Nordströms 4. Bonnier s 128.
1475-1500	Omfattande ombyggnad av kyrkan som då fick sin nuvarande form. En ny tresidig koravslutning byggdes. Långhusmurarna höjdes och västra gavelmuren byggdes på med trä, vilket kan tyda på att man planerade bygga ett torn i väster. De påbyggda murarna pryddes med blinderingsfriser. Sydportalen förstörades och försågs med tvåspråkig tegelomfattning. Kyrkan försågs med tegelvalv. Sakristia och vapenhus tillbyggdes.	Bonnier s 129
1781	Kyrkan putsades och vitkalkades.	Bonnier s 131.
1785	Ny sakristia byggdes.	Bonnier s 131.
1868	Kyrkan togs ur bruk och blev ödekyrka. Vapenhuset revs.	Nordström s 6.
1924-25	Under perioden 1868 till 1924 var Fittja kyrka en ödekyrka. Äldre inventarier hade under den tiden sålts. 1924 restaurerades kyrkan efter ett program av arkitekt Sven Brandel. Återinvigning skedde 1925.	Bonnier s 131
1938	Elektrisk uppvärmning installerades. En transformatoriosk byggdes in i kyrkogårdsmurens östra del.	Bonnier s 131.
1955-56	En restaurering genomfördes efter ett förslag av arkitekt: Harald Thavelin. Konservator var Nils Källe. Kyrkan putsades och avfärgades i gult. Invändig rengöring av väggar och valv genomfördes. Äldre fönsteröppningar och ingångar markerades i putsen med ritsar. Grundförstärkning genomfördes i kyrkans östra del.	Bonnier s 131.
1990	Yttre renovering av kyrkan. Fasader putsades om.	Upplandsmuseets arkiv.
1997	Klockstapeln brann ner efter ett blixtnedslag.	Upplandsmuseets arkiv.
2001	Ny klockstapel byggdes väster om kyrkogården	Upplandsmuseets